

LITTERATUR

DEN UNGE OCH DEN GAMLE CHURCHILL

Av fil. dr IVAR ANDERSON

Winston Churchill trodde på sig själv som "ödets man". "Kanske är det en tillfällighet, kanske inte, att i höst utkommit två böcker som var på sitt sätt belyser hur detta väsentliga drag i Winston Churchills karaktär utformades i ungdomen och gick som en röd tråd genom hans liv", skriver fil. dr Ivar Anderson, som i denna artikel recenserar Randolph Churchills biografi över fadern och lord Morans skildring av Churchill under den senaste delen av hans liv.

Randolph Churchill: Winston Churchill. Ungdomsåren 1874—1900. Översättning av Torsten Blomquist. Bonniers.
Kr. 76:— (inb).

Lord Moran: Winston Churchill. Kamp för livet 1940—1965. Översättning av Magnus K:son Lindberg. Norstedts. 2 vol. 58:—.

Winston Churchill trodde fast på sitt öde. Ett ofta återkommande tema i hans ungdomsbrev är övertygelsen om att han var ämnad till något stort — eller i varje fall till "något nyttigt", som han skrev en gång — och att han därför skulle skonas för de faror av olika slag som han oförfärat utsatte sig för. Längre såg det ut som om hans ambition skulle uppfyllas; när han var 40 år tycktes alla möjligheter stå öpp-

na för honom att nå de högsta målen. Så kom en tid då lyckan svek honom, långa år av motgångar och prövningar då tron på att han var den utkorade ledaren måste ha sviktat. Men lyckans hjul vände åter. Hans timme slog när appeasementpolitikens män måste ge upp och nationen krävde en ledare av hårdare virke och med okuvlig segervilja. Då tvivlade han inte ett ögonblick på sin mission och sin förmåga att utföra den. Han gick utan tvekan, ja, med glädje, till den tyngsta och svåraste uppgift som i vår tid lagts på en mans skuldror. Det räcker inte här med att tala om självtillit, maktvilja, ärelystnad. Det måste ha funnits en ännu starkare drivkraft — känslan av att han var *ödets man* som undfått kallelsen att leda England genom krig till seger.

Kanske är det en tillfällighet, kanske inte, att i höst utkommit två böcker som var på sitt sätt belyser hur detta väsentliga drag i Winston Churchills karaktär utformades i ungdomen och gick som en röd tråd genom hans liv. Den viktigaste av dessa är första delen av den officiella biografi som hans son Randolph redan under faderns livstid fick i uppdrag att utarbeta. Ordet "officiell biografi" har ingen god klang och många har tvivlat på Randolph Churchills lämplighet för uppdraget. Det är glädjande att få konstatera att misstron var obefogad. Den nu utkomna första delen är en positiv överraskning. Författaren har följt den engelska biografilitteraturens bästa tra-

ditioner då han avstått från att söka vägledda läsaren och påverka hans om-döme och i stället låtit föremålet för skildringen bli sin egen levnadsteck-nare. Det sker genom obeskurna citat i en aldrig sinande ström ur de brev som den unge Winston växlade med föräldrarna och andra närstående un-der skoltiden, officersutbildningen och de händelserika år, då han som offi-cer och krigskorrespondent i Indien, Sudan och Sydafrika fick lära sig att hantera både svärdet och pennan. Des-sa brev, förut okända utanför familje-kretsen och tydligen icke systematiskt utnyttjade när Churchill skrev sin suc-cébook "My early life", är en ofta fas-cinerande läsning. De kompletteras med utdrag ur hans tidiga böcker som skildrar hans upplevelser under fält-tågen. Man får en helhetsbild av den unge Churchill som är mera trovär-dig än den han själv givit i sina böc-ker — som ju alla på sätt och vis är självbiografiska.

Isolering från föräldrarna

Breven till och från föräldrarna visar hur litet han fick av dem av kärlek, förståelse och stöd. Fadern, den ly-sande men snabbt förolyckade tory-politikern lord Randolph Churchill, var alltför upptagen av sina politiska intressen för att ha tid att göra en halvtimmes resa från London för att hälsa på sonen i hans internatskola i Harrow fastän Winston gång på gång bönfäller honom att komma. De då-liga resultaten av Winstons första skolår bestämde fadern för att han inte dög till något annat än officer, helst som infanterist, ty en kavalle-rist skulle kosta 200 pund mera om året! När han första gången misslyc-kades att komma in på militärskolan i Sandhurst funderade fadern på att låta honom ägna sig åt affärslivet! Själv hade han ingenting emot att bli officer — som pojke älskade han att

leka med tennsoldater — men ett ögon-blick funderade han också på att bli präst. Modern, den för sin skönhet och charm berömda lady Randolph, född amerikanska, gick helt upp i 1890-talets hektiska sällskapsliv, där prinsen av Wales spelade huvudrol-len. Ingen av föräldrarna hade tid med sonen, på sin höjd att skriva straff- och förmaningsbrev till en yng-ling som på avstånd beundrade dem och hoppades att genom dem få kon-takt med den värld i offentlighetens strålljus till vilken ättlingen av den store Marlborough ivrigt trånade.

Så kom Winston Churchills utveck-ling under barndoms- och ungdoms-åren att bestämmas av hans isolering från föräldrarna. Han formade själv sin karaktär, i vilken mod, dådlyst-nad och viljestyrka blev bestående drag. De egenskaper och böjelser som framträdde hos den unge man som älskade krig och faror, sökte även-tyren men alltid hade blicken fästad vid den kommande politiska karriä-ren, har präglat hela hans levnad och gärning. I ett av breven till modern skrev han, tjuguarig: "Det är gagn-löst att predika tålamodets evangelium för mig. Andra lika unga som jag hål-ler på att vinna loppet nu och vad har jag för chans att någonsin hinna upp dem". Efter ett par år skulle han vara långt före dem. Sonen Randolph har i en av sina kommentarer till bre-ven sagt något väsentligt: "Hans för-äldrar höll honom på avstånd och det-ta i förening med hans upproriska blick på skolan tvingade honom att tidigt stå på egna ben och slå sig fram i världen med egna ansträngningar och egna metoder. Han måste slåss varje meter av vägen genom livet; ingen-ting föll sig lätt för honom, inte ens tal- eller skrivkonsten."

Efter faderns död 1895 kom modern och Winston varandra närmare. Hon började intressera sig för hans kar-

riär sedan han blivit löjtnant vid 4:e husarregementet, och han lärde sig tidigt att dra fördel av hennes goda förbindelser med inflytelserikt folk i förvaltning och politik för att nå en eftertraktad kommendering eller någon annan förmån. Breven till modern från Indien, där han fyllde den tomma tiden i militärtjänsten med intensiv läsning — historia, ekonomi, skönlitteratur och statistisk årsbok! — men mest med polospel och intriger för att få komma med på militära expeditioner där kulorna ven och tapperhetsmedaljer vinkade, är hänsynslöst uppriktiga och frispråkiga. "Jag sympatiserar med alla dina extravaganser, ja, mer än du gör med mina." — — — "Både du och jag är lika tanklösa, slösaktiga och extravaganta. Vi vet båda vad som är bra — och vi vill båda två ha det". Så förtroligt kunde han nu tala till modern, så klart såg han både hennes och sina svagheter.

Vid sekelskiftet hade Churchill nyss fyllt tjugofem år men var redan ryktbar tack vare sina upplevelser under boerkriget vilka också klarade upp de trassliga affärerna genom hans framgångar som krigskorrespondent, författare och föredragshållare — "det gör mig mycket stolt att det finns en människa på en miljon som vid min ålder har kunnat förtjäna 10 000 pund på mindre än två år utan något kapital", skrev han den 1 januari 1901 till modern. Då hade han redan tagit det första steget på den bana där han i fortsättningen skulle skörda sina lagrar: politikerns. Han hade med knapp majoritet blivit vald till parlamentsledamot för Oldham. Här slutar första delen av Churchillbiografien som fullbordad beräknas omfatta minst fem band.

Lord Morans minnesanteckningar

Den andra av årets stora Churchillböcker har skrivits av hans livläkare

lord Moran på grundval av dagböcker som denne fört under de år då Churchill var hans patient och Moran följde honom på alla resor. Publiceringen av dessa minnesanteckningar, som ibland verkar som en utförlig sjukhusjournal, har framkallat en ivrig debatt om läkarens rätt att blotta sådana detaljer och lämpligheten av att ge offentlighet åt dem så snart efter Churchills död. Om man lämnar åt sidan detta förvisso icke oviktiga etiska spörsmål och ser boken som en källa till kunskap om Winston Churchill som statsman och människa måste den bedömas som betydelsefull och högst intressant. Morans anteckningar bär tydliga tecken till att vara autentiska; han har gott minne och god iakttagelseförmåga. Han har lagt sig vinn om att notera och kommentera — utom de medicinska uppgifter som avser hans konstanta observation av en betydelsefull patients hälsotillstånd — både positiva och negativa drag i Churchills beteende mot människor och miljöer. Mycket av vad han här har att förtälja är viktigt för kännedomen om Churchills karaktär och hans andliga status under de år då han stod på höjdpunkten av makt och satsade alla sina krafter på uppgiften att leda England genom krig till seger.

Mindre intresse har anteckningarna om premiärministerns politik. Det är tydligt att Moran inte hörde till Churchills förtrogna och vad han råkade uppsnappa under måltidskonversationer och avlyssnande av andra mera initierade förändrar inte den bild av krigets förlopp, av förhandlingarna med bundsförvanterna och Churchills roll i detta världshistoriska skeende, som vi fått av hans egen krigshistoria och de viktigaste hittills publicerade memoarerna, t. ex. lord Alanbrookes. Det är inget orimligt antagande att författaren vid sammanställ-

ningen av sina dagboksanteckningar till denna bok och i sina kommenterande reflexioner velat ge större betydelse åt sina iakttagelser på detta plan än vad de förtjänar.

Med större förtroende borde man kunna motta upplysningarna om Churchills hälsotillstånd och här har författaren onekligen en del sensationellt att meddela. Winston Churchill var sextiosex år då han 1940 kallades till premiärministerposten. Han hade stormat på sin hälsa, arbetat mycket hårt och inte sparat på mat och dryck. Han var inte längre vad man brukar mena med "ett prima liv", men hans tankekraft och viljestyrka var obruten och hans ambition omätlig. De fem krigsåren betydde för honom en själslig och kroppslig förslitning som endast den kan göra sig en föreställning om som sett honom i arbete natt och dag och visste hur hårt han personligen kände slagen som föll över England, imperiet och de allierade. Hans läkare kunde konstatera detta och upphörde aldrig att förvåna sig över hans mod och uthållighet i de svåraste stunderna, hans hoppfullhet och fantasi. Han sviktade aldrig, även om humöret växlade. I ljusare ögonblick var det "hans pojkkaktiga entusiasm, hans förödande vitalitet, hans enorma vokabulär" som Moran kunde glädja sig åt som omväxling på utbrotten av otålighet och missnöje i största allmänhet.

Churchills kraft uttömd

Churchill var allvarligt sjuk ett par gånger under krigsåren, men lät inte hindra sig från arbete och resor till de många konferenser som han tycktes betrakta snarast som avkoppling. Men läkaren såg att det gick snabbt utför. Han skrev i sin dagbok den 28 maj 1943: "I tre års tid har premiärministern skött inte bara sin egen utan också alla andras uppgifter och

därvid formligen vältrat sig i detaljer. Och inget slut på eländet är i sikte. Det är lätt att falla in i en vana att tänka sig honom som annorlunda än andra, som en unik människa, som en man som skriver sina egna lagar. Men jag vet bättre. Förr eller senare kommer en skräll". Den kom inte snart, till all lycka. Men när kriget var slut och segern vunen var också Churchills kraft uttömd. Nu började på allvar Morans uppgift att vara hans hjälpare i kampen för livet.

Det har ofta sagts att Churchill var född till att leda en nation i krig men att han i fred var en dålig premiärminister. Morans anteckningar jävar inte det omdömet. "Jag känner mig mycket ensam utan ett krig. Gör du det också?" yttrade han några veckor efter vapenvilan. Churchill älskade sådana tillspetsade fraser och väntade väl inte att få ett svar av Moran. Men det var nog vad han innerst tänkte under de första fredsmånaderna, i spänningen inför det parlamentsval som han obetänksamt utlyst och som skulle kosta honom premiärministerkapet. De följande åren gjorde han ingen större insats som oppositionsledare, han var mest upptagen av arbetet på sitt stora verk om andra världskrigets historia. Än en gång skulle han dock få träda fram på scenen. När det konservativa partiet 1951 åter kom till makten blev han på nytt premiärminister. I nära fyra och ett halvt år höll han ut, trotsade ålderssvaghet och ett slaganfall 1953 som tvang honom till överksamhet några månader, då frågan om hans avgång var ett stående spörsmål inom hans parti, i hans familj och omgivning — och för honom själv. Moran konstaterar hur han förändras genom sjukdomen och politiska motgångar: han blir vänlig, tålmodig, tapper, storsint mot sina fiender. "Men när solen skiner antar hans arrogans, intolerans

och självsäkerhet oroväckande proportioner”.

Ett lyckat framträdande vid partikongressen i Margate 1954 återgav honom självförtroendet och han satt kvar som premiärminister ända till i mars 1955. Eden som han själv utsett till kronprins fick vänta ännu ett år. In i det sista sökte han bevara illusionen av att vara den outhärlige, trots att han, av Morans skildring att döma, förlorat kraften att leda. Det stämmer inte riktigt med andra ögonvittnens skildringar av dessa år, men otvivel-

aktigt var Winston Churchill slut långt innan han fann sig i att nödgas avträda från scenen.

Lord Morans bok överflödar av episoder och citat från Churchills dagliga liv och intima konversation, som måste förarga en del av hans beundrare men roa de flesta läsare. Även om de får tas med en nypa salt måste de betecknas som värdefulla bidrag till den verkliga Churchill-biografien. Man undrar hur Randolph Churchill kommer att begagna dem i fortsättningen av sitt stora verk om fadern.

Köp
Solstickan